

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2024, s. 11: 183-204

Göç, Kentleşme ve Sekülerleşme Karşısında Ezidilik
Yazidism in the Face of Immigration, Urbanization and Secularization

Mehmet TAYANÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,

Asst. Prof., Siirt University,

Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology

mehmet.tayanc@siir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9365-2272

DOI: 10.56720/mevzu.1397148

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Kasım / November 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Şubat / February 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: Tayanç, Mehmet. "Göç, Kentleşme ve Sekülerleşme Karşısında Ezidilik". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (Mart 2024): 183-204. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1397148>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | mailto: mevzusbd@gmail.com

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Kutsal olan her şeyin değiştiği günümüz dünyasında tüm inanç sistemleri, göç, kentleşme ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle erozyona uğramaktadır. Modernleşme veya sekülerleşme adı altında açıklanan bu süreç, yerel ve az nüfusa sahip olan inançları ve kültürleri yok olma ya da şekil değiştirme tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Büyük ölçüde sözlü bir gelenek üzerinde varlığını sürdüren Ezidilik, bu süreçten en çok etkilenen inançlar arasında yerini almıştır. Bu çalışma, Türkiye'deki kültürel zenginlik içerisindeki yerini yavaş yavaş kaybetmeye başlayan Ezidi inancını konu edinmiştir. Çalışma, dar bir alanda varlığını sürdüren ve modernleşme dinamikleri karşısında yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Ezidi inancını ve bu inancın yapısal dönüşümünü anlama gayesi taşımaktadır. Bu noktada etkili olduğu düşünülen modern olguların Ezidilik üzerinde ne şekilde etkili olduğu nitel yöntemle anlaşılmaya çalışılmıştır. Siirt ve Batman illerinde yaşayan Ezidiler ile sınırlandırılan bu çalışma, klasik sekülerleşme teorisinde hareketle oluşturulmuştur. Önceden oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formları ile mülakatlar yapılmış, mülakatlar neticesinde elde edilen veriler de içerik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Çalışma 2021 ile 2023 yılları arasında yapılmış olup çalışma kapsamında toplam 16 Ezidi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Siirt ile Batman il merkezlerinde ve tamamı Ezidilerden oluşan köylerde yapılmıştır. Görüşmecilerin hem kırsal alanlarda yaşayan hem de kentte yaşayan Ezidilerden olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmaya zenginlik katmak ve yaşanan değişimi daha iyi okumak amacıyla katılımcıların farklı yaş aralıklarına sahip olmasına ve farklı cinsiyetten olmalarına dikkat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, ezidilik, göç, kentleşme, sekülerleşme

Abstract

In today's world, where everything sacred is changing, all belief systems are being eroded by the effects of migration, urbanization and technological developments. This process, which is explained under the name of modernization or secularization, has threatened local and sparsely populated beliefs and cultures with the threat of extinction/transformation. Yazidism, which

largely survives on an oral tradition, has taken its place among the beliefs most affected by this process. This study focuses on the Yazidi faith, which is slowly losing its place in the cultural richness of Turkey. The study aims to understand the Yazidi faith and its structural transformation, which continues to exist in a narrow area and faces the danger of extinction in the face of modernization dynamics. At this point, it was tried to understand how modern phenomena, which are thought to be effective at this point, are effective on Ezidism with qualitative method. This study, which was limited to Yazidis living in Siirt and Batman provinces, was based on the classical secularization theory. Interviews were conducted with pre-constructed semi-structured interview forms. The data obtained as a result of the interviews were analyzed with the content analysis technique. The study was conducted between 2021 and 2023 and a total of 16 Yazidis were interviewed within the scope of the study. Interviews were conducted in the provincial centers of Siirt and Batman and in villages where all Yazidis live. Care was taken to ensure that the interviewees were both rural and urban Yazidis. In order to add richness to the study and to better read the change experienced, attention was paid to the fact that the participants had different age ranges and were of different genders.

Keywords: Sociology, ezidism, migration, urbanization, secularization

<p>Etik Beyan</p>	<p>Bu makale, X. Ulusal Sosyoloji Kongresinde Prof. Dr. Adem Sağır ile birlikte sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan “Risk Kaynağı Olarak Sekülerlik Karşısında Ezidilik (Batman ve Siirt Örneği)” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek, kısmen değiştirilerek ve yeni eklemeler yapılarak üretilmiş hâlidir.</p> <p>Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Siirt Üniversitesi Etik Kurulu Etik Değerlendirme Kararının Tarihi: 12.12 2023 Etik Değerlendirme Karar Sayısı: 727</p>
--------------------------	--

Giriş

Toplumsal yaşamı bir ırmağa benzeten Marcus Aurelius (2022, 20), *özümüz artsız aralıksız bir akıştır* der. Bu akıntıya kapılan herhangi bir nesnenin ise katı özelliğini koruması mümkün değildir. Çünkü zaman içinde birçok şey akışkan bir hal almakta veya yok olup yaşam sahnesinden silinmektedir. İnsana dair olan her şey de bu değişimden nasibini almakta, bu değişim de tüm toplumsal yapılara yansımaktadır. Kentleşme, göç, teknolojik ilerlemeler, bilimsel gelişmeler gibi modernleşme dinamikleri ile küreselleşme ve rasyonelleşme de çoğu zaman bu değişim sürecinde başrol oynamaktadır. Bu süreç içerisinde söz konusu bu faktörler özne iken; kültürler, inançlar, değerler, duygular ise değişimin birer nesnesi olarak toplumsal yaşamda yerini almaktadır. Özellikle inanç gibi her daim üretilmeyen, sadece tecrübeye dayanarak inşa edilen değerler kümesi ise bu değişimden etkilenerek yerini birtakım küllere bırakmaktadır. Weber'in *büyüülü bahçe* olarak tanımladığı bu olgular (Jenkins, 2000), zamanla büyüsünü kaybetmekte ve yeni şekiller almaktadır. Buna bağlı olarak da din ve inançtan beslenen yapılar çözülmeye başlamakta ve yeni görünüşleriyle gündelik yaşam sahnesinde yerini almaktadır.

Kurumsallaşamamış, kendine ait yazılı bir geleneği olmayan ve kalıcı bir dini mabede sahip olmayan bazı din ve inançlarda ise söz konusu bu değişim daha hızlı yaşamaktadır. İnanç eksenli bu değişim ve gelenekten uzaklaşma durumu ise *sekülerleşme* kavramı adı altında açıklanmaktadır. Yoğunluğu, niteliği ve ölçüsü birbirinden farklı olsa da belli dinamiklerin etkisiyle neredeyse tüm inançlarda baş gösteren bu süreç, en genel haliyle, "belli bir toplumda belli bir zaman dilimi içerisinde doğaüstü alanın, yani dinin, dînîmsi yapıların, halk inançlarının ve diğer tüm doğaüstü öğretilerin bireysel ve toplumsal düzeydeki prestijlerinin ve günlük yaşamı şekillendirme güçlerinin azalması" (Ertit, 2020, 47) şeklinde tanımlanmaktadır. Berger (1967, 107) de toplum ve kültür sektörlerinin dini kurum ve sembollerin egemenliğinden uzaklaştığı bu süreci sekülerleşme olarak nitelendirmektedir. Modernleşen tüm toplumlarda söz konusu bu değişimin kaçınılmaz olduğunu iddia eden Darende (2019, 50), sekülerleşmeyi "dini düşüncenin, pratiklerin ve kurumların toplumsal önemini kaybetmesi, dolayısıyla toplumu etkileme güçlerinin zayıflaması" şeklinde açıklamıştır. Her ne kadar çoğu araştırmacı modernleşmenin bireyi/toplumu dinden uzaklaştırdığı üzerinde dursa da Ahmedi ve

Ataman (2019), söz konusu toplumun din-devlet ilişkileri, sosyo-kültürel ve sosyo-politik durumunun da bu noktada etkili olduğu üzerinde durmuştur.

Bireyin veya grupların tüm yaşantılarından kendini gösteren bu değişimi özerk dünyevileşmeler olarak tanımlayan Aydınalp (2019, 177), bu durumunun “yeterli özgürlük, anlamlı tercihler yapabilecek akılcılık, gerekli ekonomik ve kültürel sermaye, özerkliğini kontrol edebilecek güç ve özerkliğini kullanabileceği uygun zaman ve mekan” olduğunda ortaya çıkacağını belirtmiştir. Biz duygusundan kopuştan ziyade ben duygusunun oluşmasıyla ortaya çıkan bu durum, biz duygusunun baskın olduğu topluluklardan ayrıldığı vakit daha da belirginleşmektedir. Öznenin özerkliğini ilan etmesi ve ana kültürel taşıyıcılardan ayrılmasıyla da bu kopuş hız kazanmaktadır.

Berger’den yola çıkarak bazı din araştırmacıları sekülerleşme kavramını dini kurumlar ile olan bağlılık ile ölçme yoluna başvurmuştur. Buna göre; dini günlerde veya hafta sonu tatillerinde kiliseye veya sinagoga giden insanların gidiş aralıkları seküler olup olmadıkları noktasında ipucu vermektedir. Hristiyanlık eksenli bu literatür, bireyin inançlı mı yoksa inançsız mı noktasında ipucu verse de söz konusu Türkiye olunca bu yöntemin sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarması zordur (Ertit, 2020). Çünkü bireyin sekülerleşme durumunun ölçülebilmesi için (evlilik, ölüm, eğlence gibi) kalan gündelik yaşam pratiklerinin de gözlemlenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde bu yöntem Ezidilik gibi dini mabetlerden yoksun olan inançlarda da doğru sonuca ulaşma noktasında aksaklıklar meydana getirebilmektedir. Çünkü “dinden uzaklaşmanın ya da dindarlığın o dine inanan herkesçe kabul edilen standart ve genel-geçer bir ölçümü” (Ekinci, 2022: 18) bulunmamaktadır.

Din ile toplum arasında inişli çıkışlı bir ilişkinin olduğu topluluklarda bu süreç, farklı dinamiklerin de etkisiyle farklı boyutlara ulaşabilmektedir. “Askeri darbeler, devletin insan haklarına tecavüzü, devrimsel süreçler, mezhepler arasındaki çekişmeler ve göç gibi dinamikler, sekülerleşme derecesine etki edebilecek dinamikler” (Ertit, 2013, 2015) olarak sıralanmaktadır. Özellikle göç gibi etkenler bu noktada dikkat çekmektedir. Çünkü göç eden bireyler, yeni yaşam alanlarında farklı bir toplumsallaşma deneyimi yaşamaktadır. Sahip oldukları dini alanın dışında yeni alanlar keşfeden bireylerin gelenekten uzaklaşması daha hızlı gerçekleşmektedir. Aynı şekilde göç etme şeklinin göç-

nüllü ya da zorunlu olması da bu noktada önemli bir yer tutmaktadır. Sürecin karmaşık olması ve birden fazla dinamiği barındırması, sekülerleşme kavramının farklı yorumlanmasını da kaçınılmaz kılmıştır. Bu yüzden sekülerleşmeye dair farklı bakış açıları mevcuttur. Klasik sekülerleşme teorisi; modern bilimin, kentleşmenin, teknolojik gelişmenin dini inancı zayıflattığını ve modern dönemde bireyin dine ihtiyaç duymadığını savunmaktadır (Özay, 2020). Kutsalın vazgeçilmezliği tezinde ise (Berger, 1996), insanların, dünyayı anlamlandırabilmek için bir “kutsal gök kubbe”ye ihtiyaç hissettiklerini, zira anlamsızlığın düzenli evrenimiz açısından bir tehdit teşkil ettiğini öne sürmektedir. Bu teori modern dönemde dahi birerin her zaman *bir görünmez dine* sahip olduğu üzerinde durmaktadır. Günümüzde yaygınlık kazanmaya başlayan birçok dini unsurda kendini gösteren sekülerleşme ve dinin birlikteliği yaklaşımında ise ne sekülerin ne de dinin dışlanmaması gerektiğini; aksine hem dinî hem de seküler olguların, bireylerde ve toplumlarda aynı anda varlık gösteren karmaşık bir birlikteliğin olduğunu savunmaktadır (Özay, 2020).

Türkiye özelinde bu sürece baktığımızda 1960 sonrasında yaşanan hızlı kentleşmenin birçok dini grubu sekülerleşme sürecine dâhil ettiğini görülmektedir. 1990 sonrasında Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde yaşanan zorunlu göç ise bu süreci daha da hızlandırmıştır. Bu noktada etkilenen dini gruplar arasında Ezidiler önemli bir yer tutmaktadır. Kırdan kente göçün ötesinde zorunlu bir şekilde Avrupa’nın büyük kentlerine göç eden Ezidi gruplarda inanç ve kültürel anlamda gözle görülür bir değişimin olduğundan söz etmek mümkündür. Bu değişim süreci ile birlikte Ezidilerde nesiller boyu sözlü bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılan inanç zincirinin kopmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu bu kopuşu *hafıza zinciri* metaforu ile açıklamaya çalışan Hervieu-Leger (2009, 116), özellikle dini geleneğin hafıza zinciri ile kuşaktan kuşağa aktarıldığının altını çizmekte ve belli toplumsal olaylara bağlı (göç, kentleşme, teknolojik ilerlemeler) olarak bu hafıza zincirinin koptuğunu dikkat çekmektedir. Böylelikle Ezidilerde sekülerleşmenin yegane katalizörü tek başına modernleşme değil, modernleşmenin yanında yurt dışına gerçekleşen zorunlu göç de ayrı bir yer tutmaktadır. Bu göç deneyimi sonucunda soluğu gelişmiş kentlerde alan Ezidi gruplar, bireyci bir dünya inşa ederek sekülerleştirme sürecine dahil olmuştur. Bunun sonucunda ise göçe maruz kalan çoğu Ezidinin, dindarlık düzeyleri erozyona uğramıştır.

Toplumsal gelişme ve modernleşme ile birlikte dinin ortadan kalkmayacağı (Berger, 1996; Stark & Finke, 2000; Köse, 2020) düşünülse de Ezidilik örneğinde olduğu gibi, yazılı kaynağı sınırlı olan, tamamen sözlü gelenek üzerinden varlığını sürdüren kültürlerin/inançların yeryüzünden yavaş yavaş yok olacağına dair güçlü argümanlar oluşmaya başlamıştır. Öte yandan dibi pratiklerin çoğunlukla din adamları eşliğinde icra edilmesi, geri kalan sınıfların dini konulara hâkim olmaması, kopuşlara ortam hazırlamıştır. Bu yüzden oldukları inancın dışında yeni inanç ve yaşam şekilleri ile temas kuran Ezidiler, seküler bir yaşam alanı içerisinde kendini bulmuştur. Bununla birlikte kendi inançlarında var olan katı normlar da bireyi yeni arayışlara sürüklemiştir. Mannheim (2018) tarafından *yeni temas* olarak adlandırılan bu durum, kuşaklar için ciddi bir değişimin habercisi olarak yorumlanmaktadır.

Bir kuşağın kendinden önceki kuşaklara kıyasla dine ve geleneksel değerlere daha mesafeli ve akılcı bir tutum sergiliyor olması, Ekinci'ye (2022) göre sekülerleşme sürecinin başladığını özetlemektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak Ezidilik'in modernleşme ve göç ile birlikte öleceği/yok olacağı ya da bu inanca sahip olan bireylerin hızlı bir sekülerleşme sürecine dahil olduğu görüşü geçerlilik kazanmaktadır. *Rasyonelleşme* ya da *gözün açılması* şeklinde açıklanan bu durumun Ezidi inancından uzaklaşan bireyler için ise gözün kapanması şeklinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Çünkü Ezidilik çoğunlukla semboller, göstergeler ve işaretler üzerinden var olmaya çalışmaktadır. İnancın sembolik havuzundan uzak kalan Ezidi bireyler, kendini seküler bir yaşam içinde bulmaktadır. Buna bağlı olarak da sahip oldukları Ezidi inancı zihinlerinde gerilemektedir. Böylelikle Dellaloğlu'nun (2019), değişimle dünyevi olan, uhrevi olanın karşısında daha geniş bir alan bulmaya başlamaktadır. Tüm bu gelişmelerden yola çıkarak Ezidi inancı özelinde geleneksel ortamdaki kopuşla hızlanan yaşanan değişim ve dönüşümü klasik sekülerleşme teorisiyle okumak mümkündür.

1. Ezidiliğin Kısa Tarihi

Birçok kültüre ev sahipliği ile bilinen Anadolu coğrafyası, bu yönüyle birçok bölgeden ayrılmaktadır. Çok sayıda kadim kültürü bünyesinde barındıran bu coğrafyada Ezidiler de hem dil hem kültür hem de inanç yapıları ile Anadolu'nun zengin kültürel mozaiki arasında yer almaktadır. Ezidilerin sa-

hip olduğu bu özelliklerinden dolayı Ezidiliği, sadece bir inanç olarak değil, birer kültür veya toplumsal ve tarihsel birer olgu olarak görmek mümkündür. Tarihleri hakkında sınırlı kaynağın bulunmasından dolayı Ezidiliğin tam olarak hangi tarihte ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ezidiler, mitolojik bir anlatıyla kökenlerini Hz. Âdem'e kadar götürürlerken olgusal boyutta çok sayıda görüş mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu özelliğinden dolayı çok sayıda görüş mevcuttur. Kökenlerine bakıldığında birçok araştırmacı Ezidilerin, kendilerini Ezid, Ezi, ya da İzid olarak tanımlarken Şengül de (2015, 57), Ezidiliğin, Farsça ve Kürtçe Yazdan (Tanrı) anlamına gelen Yazad, Yazdi veya Farsçadaki İzid/İzad (Melek) gibi kavramlardan türemiş olduğu üzerinde durmaktadır. Lescot (2014: 17) ise Ezidiliği, özellikle İran'da yaygın bir inanış olan Zerdüştlüğün bir devamı/ kolu ya da Şeyh Adi b. Müsafir (1074-1162) tarafından Laleş adında bir vadide kurulmuş İslam dininin bir mezhebi olduğu iddia edilen Adeviyye mezhebine dayandığı üzerinde durulmaktadır. Bu iddialarla birlikte Ezidiliğin kaynaklarda belgelenebilen en eski tarihi soyu Emeviler'e nispet edilen Şeyh Adî b. Müsafir'e kadar gidildiği üzerinde durulmaktadır (Allison, 2007). Genel olarak değerlendirildiğinde Ezidi inancının ve Ezidileri temelinin şu görüşlere üzerine temellendirildiğini söylemek mümkündür (Turan, 2015, Lescot, 2014; Aydemir, 2010; Şengül, 2015). Bunlar:

a. Ezidiler, İran'ın *Yezd* şehrinde doğduğu için bu ismi almıştır.

b. Farsçada veya kutsal olarak kabul ettikleri Mushaf-ı Reş'teki yaratılış efsanesinde zikredilen melek veya tanrı adına izafeten bu ismi almışlardır.

c. Tanrıya tapan, Tanrıdan gelen veya Tanrının sevdiği anlamlarına gelen *Ezidi*, *İzidi* veya *İzdi* kelimelerinden türemiştir.

d. Emevilerin birinci Halifesi Muaviye'nin oğlu *Yezid*'in takipçileri oldukları için bu ismi almışlardır.

Kendine özgü gelenek ve inançlara sahip bir topluluk olarak varlığını devam ettiren Ezidiler, birçok yönüyle diğer inanç yapılarından ayrılmaktadır. İbadet şekilleri, ölüm ritüelleri, evlilik şekilleri ve sahip oldukları sınıfsal yapı, Ezidiliği diğer inançlardan ayıran en temel özellikler olarak sıralanmaktadır. Özellikle doğuştan kazandıkları ve dini temele dayanan sınıfsal yapısı, gündelik yaşamın birçok noktasında kendini göstermektedir. Her Ezidinin doğu-

mundan itibaren anne-babasının bağı olduğu kastta büyümesi ve yükümlülüklerin ona göre belirlenmesi (Lescot, 2014), başta evlilik olmak üzere birçok alanda yaşamı şekillendirmektedir. Pirlar, Şeyhler, Fakirler ve Müritler şeklinde adlandırılan bu sınıflar, ekonomik bir yapılanma değil tamamıyla inanç temellidir. Kendi içinde bir takım kuralları ve sorumlulukları barındıran bu sınıflara geçiş yapmak da mümkün değildir (Sümer & Aktaş, 2017).

Ezidileri diğer inançlardan ayıran bir diğer özellik Melek Tavus inancıdır. Melek Tavus Ezidiler tarafından Tanrının yarattığı ilk varlık olarak kabul edilmekte ve kutsal bir sembol olarak betimlenmektedir (Açıkyıldız, 2015). Bu yüzden gündelik yaşamın birçok noktasında Melek Tavus'a dair imgelerle karşılaşmak mümkündür. Yaşamın kaynağı olması nedeniyle güneş de kutsal kabul edilmektedir. Ezidi mezarlıklarında Melek Tavus ve güneş sembollerine sıkça yer verilmesi, bu bağın varlığını özetlemektedir.

Yayılmayı hedeflemeyen hatta yayılmayı yasaklayan Ezidilik, tebliğci bir özelliğe sahip değildir. Tıpkı diğer birçok Batini dini yapılanma gibi dış baskılar sonucu yayılmacılığı terk edip içe kapanan Ezidilik, bunun bir doğal sonucu olarak "Seçilmişlik" söylemini geliştirip dışa dönük tebliği terk etmiştir. Bu yönüyle de tıpkı Dürzilik ve Nusayrilik (Arap Aleviliğine benzer bir şekilde tebliğci din ve mezheplerden ayrılmaktadır. Bu özelliğinden dolayı da dışa doğru bir büyüme yerine içe doğru bir büyümeyi tercih etmektedir. Sadece doğuştan mensup olmayı kabul eden yani doğum ile kazanılan bu inanç yapısı, bireye hazır birer inanç ve kimlik sunmaktadır. Günümüzdeki dağılımlarına bakıldığında Ezidilerin, Türkiye dışında Irak, Suriye ve eski SSCB hinterlandında yaşadıkları görülmektedir. Kutsal merkezlerinin Kuzey Irak'ta olmasından ötürü büyük çoğunluğu, bu bölgede yaşamaktadır. Yalkut'a (2016, 28-29) göre Ezidiler, Türkiye, Irak, Ermenistan, Suriye, Gürcistan, Avrupa Ülkeleri sınırları içinde yaşamakta ve sayıları tahmini olarak 750 bini bulmaktadır. Türkiye'deki nüfusları her geçen gün azalmakta olan Ezidiler ise çoğunlukla Almanya'ya göç etmektedir.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışma, 16 Ezidi ile yarı yapılandırılmış görüşmelerden yararlanmaktadır. Elde edilen veriler, kimlik, hafıza ve mekân odaklı hazırlanan başka bir çalışmadan (Sağır & Tayanç, 2023) hareketle elde edilmiştir. Katılımcıların ta-

mamı, Ezidi köyleri olarak bilinen Onbaşı (Sasme), Kurukavak (Hamduna), Oğuz (Şimze), Üçkuyular (Feqira), Uğurca (Korix) ve az sayıda Ezidinin yaşadığı Gökçebağ (Ciwani) köylerinden seçilmiştir. Görüşmelerin çoğunluğu köylerde gerçekleşirken bir kısmı da Siirt ve Batman il merkezlerinde yapılmıştır. Ezidi inancındaki sekülerleşmeyi görebilmek amacıyla farklı yaş aralıklarından (22-83) bireylerin olmasına özen gösterilmiştir. Özellikle inanç ve kültürel anlamda hızlı bir değişim ve dönüşümün gözlemlendiği Ezidilerde sekülerleşmeye sebep olan faktörlerin izlerini sürmeyle ilgilenen bu çalışmada açıklayıcı yaklaşım kullanılmıştır. Betimsel yaklaşımın bir alt basamağında yer alan bu yaklaşım ile belli bir durum veya olgu hakkında bilgi vermektedir (Yin, 2018; Creswell, 2016).

Nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışma, mülakat tekniği tercih edilmiş ve görüşmecilerin onayları alındıktan sonra görüşmeler kaydedilmiştir. Her görüşme ortalama 60-70 dakika sürmüştür. Görüşmeler katılımcıların da isteğine bağlı olarak Türkçe ve Kürtçe gerçekleştirilmiştir. Alınan kayıtlar deşifre edilerek yazıya geçirilmiş ve birincil verilerin kodlanması için içerik analizi tekniği kullanılmıştır (Mayring, 2004). Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler kodlanmış, başlıklandırılmış ve Ezidilerin sekülerleşmesinde etkili olan faktörlerle olan ilişkileri tartışılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin anonimliğinin sağlanması amacıyla katılımcılar "K1, K2" şeklinde kısaltılmıştır. Katılımcıların hangi köyde yaşadıkları ve sosyo-demografik bilgileri Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Mesleği	İl-Köy
K1	Kadın	24	Öğrenci	Siirt-Gökçebağ
K2	Kadın	70	Ev Hanımı	Siirt-Gökçebağ
K3	Erkek	22	Öğrenci	Siirt-Gökçebağ
K4	Erkek	63	Din görevlisi (Ezidi)	Batman-Onbaşı
K5	Erkek	41	Çiftçi	Batman-Kurukavak
K6	Erkek	83	Çiftçi	Batman-Uğurca
K7	Kadın	67	Ev Hanımı	Batman-Uğurca

K8	Erkek	76	Çiftçi	Batman-Onbaşı
K9	Erkek	35	Çiftçi	Batman-Oğuz
K10	Kadın	56	Ev Hanımı	Batman-Oğuz
K11	Erkek	72	Çiftçi	Batman-Onbaşı
K12	Erkek	24	Çiftçi	Batman-Üçkuyular
K13	Kadın	24	Ev Hanımı	Batman-Üçkuyular
K14	Erkek	76	Emekli-çiftçi	Batman-Kurukavak
K15	Erkek	40	Muhtar	Batman-Uğurca
K16	Erkek	32	Şoför	Batman-Oğuz

3. Bulgular ve Tartışma: Ezidilerin Sekülerleşmesinde Etkili Olan Faktörler

Tüm inanç yapılarında ve kültürlerde olduğu gibi Ezidiler arasında da modern dünyanın etkisiyle bazı sosyal ve kültürel değişimler yaşanmaya başlamıştır. Modernleşmeye ve kentleşmeye bağlı olarak Ezidiliğe dair farklılaşan bu bakış açısı, Ezidilerin yaşamış olduğu acı tecrübeler ve dinin sahip olduğu yapıya bağlı olarak hızlanmıştır. Tüm bunların yanında mekân, yazılı-sözlü kültür, Ezidilerin dini sınıflar dışında kalan halk kesiminin büyük çoğunluğunun dini eğitim almaması/alamaması gibi farkı dinamikler de Ezidi toplumunun sekülerleşmesinde etkili olmuştur.

3.1. Dini Yapılanma

Anadolu coğrafyasında varlığını sürdüren Batini dini yapılardan olan Alevilik ve Nusayrilik'te olduğu gibi Ezidi inancında da din temelli bir kast sistemi mevcuttur. Bu sınıfsal hiyerarşi doğuştan kazanılmakta ve babadan devralınmaktadır. Sınıflar arasında geçişler mümkün değildir ve her Ezidinin kendi sınıfından biri ile evlenmesine özen gösterilmektedir. Bu kural es geçildiği takdirde ise birey evlendiği kişinin dinine geçtiğinden, diğer Ezidi bireyler tarafından Ezidilikten aforoz edilmektedir. Bunlar ise şeyh, pir ve mürit olarak adlandırılmıştır. Pir ve şeyhler daha çok din adamları sınıfına mensupken, olurken müritler ise daha çok sıradan halkı temsil etmektedir. Bu sınıfsal

farklılıklarda en dikkat çeken şey ise, sınıfların ekonomik statüden bağımsız olmasıdır.

Ezidi inanç yapısının sahip olduğu bu özellik tüm gündelik hayatı şekillendirdiği gibi Ezidilerin sekülerleşmesinde belirleyici bir noktada yer almaktadır. Çünkü başka bir inanca mensup bir bireyle yapılan her evlilik, dinden kopuşun başlı başına bir sebebidir. Bu yüzden çoğu Ezidi, diğer inançlardan veya sınıflardan biri ile evlenmenin Ezidiliğin sonunu getireceğinden tedirginlik duymaktadır. Başka inanca mensup olan biriyle evlenmenin yasak olduğunu hatta aforoz edilmekle yetinmeyip öldürmeye kadar gidildiğinden yakınan katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

Bizim inancımızda 3 tane sınıf var. Pirlar, şeyhler ve müritler. Pirlar sadece pirlarla, şeyhler sadece şeyhlerle, müritler de sadece müritlerle evlenebilir. Mesela ben pir olduğum için diğer sınıftakilerle evlenemem. Onların kızları benim kardeşim kızım gibidir. Bizde onlarla evlenmek yasak. Böyle olunca gençlerimiz evlenecek kişiyi bulmakta zorlanıyor. Çünkü nüfusumuz az. Bu yüzden başka dinlerden kişilerle evleniyorlar. İnancımızdan uzaklaşıyorlar. Evlenecek kız kalmamış çünkü. Başka biriyle evlendin mi de Ezidi olmaktan çıkıyorsun (K4).

Bu kast sisteminin Ezidiliğin yayılmasını engellediğini özellikle gençlerin bu durumdan rahatsız olduklarını bu yüzden diğer inançlardan bireylerle evlenmelerin hızlandığını aktaran katılımcıları ise şunları söylemiştir:

Kast sistemi bizi çok geride bıraktı. Gelişemedik. Çoğalamadık. Azınlık kaldık. En kötüsü de alt tabakada kaldık. Mesela ben çevremde mürit olmadığım için geç evlenmek zorunda kaldım (K15).

Gençlerimiz bundan çok şikâyet ediyor. Laleş'teki ruhaniler bunun üzerine çalışıyor. Belki Alevilerle evlenebilirler diye üzerine çalışıyorlar. Nasıl çözülecek onu bilmiyorum. Çok zor olacak. Bir reform olacağı için kimse kabul etmiyor. Belki böyle olursa gençlerimiz dinden uzaklaşmayacak (K4).

Ezidiliğin sahip olduğu bu yapı her ne kadar eleştirilse de özellikle yaşlı kuşak tarafından desteklenmektedir. Başka inançtan bir birey ile evlenmenin

Ezidiliği yok edeceği veya özünden uzaklaştıracağı tedirginliği hâkimdir. Ama gençler bu durumun değiştirilmesi taraftardır. Özellikle Türkiye’de yaşayan gençlerin Ezidi nüfusunun azalmasından dolayı kendi sınıflarından bir ile evlenmenin zorluğundan söz etmektedir. Avrupa’da yaşayanların da Türkiye’de yaşayanlarla evlenmeye sıcak bakmaması, bu sorunu daha da belirginleştirmektedir. Türkiye’de yaşayan 24 yaşındaki K12’nin “*muska yapmama rağmen evlenemiyorum*” ifadesi aslında bu durumun özetlemektedir. Sorunun giderek büyümesi de özellikle gençlerin diğer inançlara mensup bireylerle evlenmelerinin önünü açmaktadır. Başka inançtan biriyle evlenmelerine bağlı olarak Ezidi bireylerin aforoz edilmesi, seküler bir yaşama geçmelerinin önünü açmaktadır. Çünkü bu tercihte bulunan her birey dinden kopacağını bileerek böyle bir yolu tercih etmektedir. Bu durum bireyin sekülerleşme eğilimi göstermesine zemin hazırlamaktadır. Yaşanan bu dönüşüm ise K1, şu şekilde anlatmıştır:

Mesela eskiden Ezidi olmayanlara kız alıp verme olmazdı. Büyükannem anlatırdı hep bunları, yasaktı çünkü. Kendinden olmaya kız verdin mi dinden çıkmış olurdu. Ama şimdi bizimkiler buna dikkat etmiyor. Kız alıp vermeye başladılar. Benim ablam yakın zamanda Müslüman biriyle evlendi ve Müslüman oldu. Yaşlılar sıcak bakmasa da bunlar olmaya başladı (K1).

Görüldüğü gibi kapalı bir toplum olma özelliği taşıyan Ezidilerde başka dinden biriyle evlenme yasaklanmıştır. Bu yasak da onların içine kapanık bir toplum haline gelmesini ve giderek nüfus kaybetmesini beraberinde getirmiştir. Başka inança mensup biriyle evlenen kişinin dinden çıkmış sayılması, bu gelişmenin temel sebebi olarak gösterilmektedir. Buna bağlı olarak ise son yıllarda Ezidi nüfusunun hızla azalmasından dolayı başka inanca mensup birisiyle evlenenlerin sayısını arttırmıştır (Sümer & Aktaş, 2017). Özellikle göç eden gençlerde bu durum daha sık görünmeye başlanmıştır. K1’in söylemleri de yaşanan bu fikir ayrılığını özetlemektedir. Özellikle Avrupa’da daha sık karşılaşılan bu kriz, dışarıdan bir kızla evlenmeye cevaz vermenin yolunu açmıştır.

3.2. Tecrübeler, Göç ve Kentleşme

Kentleşme birçok noktada sekülerleşmeyi hızlandıran temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin kentte sahip olduğu yeni üretim ve tüketim

şekilleri ve artan sosyalleşme imkânları, din için ayrılan zamanın azalmasına neden olmaktadır. Bu durum Erti'ın (2019) de değindiği gibi kentteki "günün" organizasyonu dinsel yaşam üzerinde bir kısıtlamaya sebep olmaktadır. Bu değışimin başlıca sebebi ise kırdan kente göç meselesi gösterilmektedir. Kente göç ettikten sonra hızlı bir şekilde değıştiklerini savunan katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

Hepsi için söyleyemem ama bizim için Ezidilik kente yerleşmemizle bitti diyebiliriz. Sadece köklerimiz orada geldiğini söylüyoruz o kadar. Burada (kentte) Onu söyleyince de diğerleri bizi dışlıyor. Yakında onu söylemekten de vazgeçeceğiz gibi (K2)

Köyümüzden, toprağımızdan koştuk. Oraya (kentte) gidenler zaten her şeyden uzaklaşmaya başladı. Göç ettiğimiz için de büyüklelerimizden ayrı kaldık ve Ezidiliğe dair bir şey öğrenemedik (K1)

Kent sahip olduğu dinamiklerden dolayı içine çektiği her şeyi kendine benzetmektedir. Kültürler, inançlar, yaşam şekiller, tüketim alışkanlıkları zaman içinde birbirine benzemeye başlamaktadır. Kent içinde yaşamış oldukları değışimi "yavaş yavaş eriyoruz" (K4) ifadeleriyle anlatan katılımcı, özellikle yeni kuşağın Ezidilik karşısındaki durumunu şu sözlerle özetlemiştir:

Çocuklarımız Almanya'da başka kültüre asılıyorlar. Büyüklerin, atalarının Ezidilik için çektiklerini görmediler çünkü. Yaşamadılar, bolluğu alıştılar. Serbestliğe, demokrasiye, hürriyete alıştılar. Sosyal imkânları fazla oldu. Yavaş yavaş asimile oldular (K4).

Yeni nesil eskiler kadar bizim kültürü bilmiyor. Araştıranlar var ama çok bilmiyorlar. Zaten okuyacak çok bir şey de yok. Hepsi burada zamanla Ezidiliği unutacak (K4).

Yaşadıkları değışimin sadece kendi ailesiyle sınırlı olmadığını, göç eden herkeste benzer bir değışim ve dönüşümün olduğunu dile getiren katılımcı şunları aktarmıştır:

Benim yaşımda olan köyden göç eden diğer akrabalarım da aynı durum var. Onlara sorduğumda onlar Ezidilik hakkında pek bir şey bilmiyor. Hatta Batman'daki Ezidiler bizi görseler tanımazlar. Çok gidip gelmiyoruz çünkü. Bağlarımız koştı (K1).

Türkiye’de yaşadıkları sıkıntılardan dolayı göç etmek zorunda kaldığını, bunun hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olduğundan söz eden katılımcı ise şu detayları paylaşmıştır:

Almanya’ya mecbur göç ettik. Bir yandan iyi oldu bir yandan kötü oldu. Bir yandan toprağımız kaybettik diğer yandan çoğaldık. Çoğaldık ama kültürümüzü de kaybettik (K4).

Böyle olunca biz de dinden uzaklaştık. Babam bile şu an inançsız olduğunu söylüyor. Çoğumuz arada kaldık. Modern yaşama ayak uydurunca da hepten kendi inancımızdan uzaklaştık (K2).

Artan baskı ve daha iyi bir yaşam umuduyla yaşanan göç de Ezidilerin modernleşmesini diğer kültürlerle iç içe geçmesini sağlamıştır. Özellikle yurt dışına göç eden grupların eğitim düzeylerinin artması ve ekonomik durumlarının iyileşmesi, kamusal alanda daha fazla söz sahibi olmalarını sağlamış ve haklarını daha iyi savunmalarının yolunu açmıştır. Tüm bunlar ise Ezidilerin hem diğer kültürlerle hem de kendi inançlarına dair tabularını yıkılmasına neden olmuş ve inanca dair kuşaklar arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak Ezidilerin, kendilerini sınırlayan bütün sınırları kaldırdığını, farklılıklarını törpülediklerini savunan Kaplan (2016, 11), Ezidi toplumunun “bilinçaltında tarihi baskı ve hoşgörüsüzlükten kaynaklı köklü bir yer edinen dışlanmışlık hissinin şekillendiğini, onların farklılıklarını korudukları ve yeni ile karşılaşmalarında sorun yaratacak uç taraflarını törpüleyerek bir savunma mekanizması oluşturmalarını” aktarmıştır.

Sahip oldukları kimliklerinden dolayı yaşadıkları baskılar ve sonrasında yaşanan göç, başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinden yaşamlarını sürdürmelerine sebep olmuştur. İnanç yapıları, örf, adet, ibadet şekilleri ve evlilik tercihleri gibi birçok noktada farklı olmaları ise sürgünü, yerinden edilmeyi ve zorunlu göçü daha da arttırmıştır. Ayrıca diğer inançlara mensup olan bazı bireyler tarafından *şeytana tapanlar* veya *kötü Kürtler* olarak nitelendirilmeleri (Yalkut, 2016) Ezidilerin sayısız saldırıya maruz kalmaları ile sonuçlanmış ve Avrupa’ya göçü hızlandırmıştır. Ayrıca ehli kitap bir topluluk olarak sayılmamaları ve isyankar bir halk olarak betimlenmeleri de sürekli bir risk ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur.

Ezidi inancında yaşanan sekülerleşme dinamikleri bazı noktalarda diğer inançlardan farklılık göstermektedir. Göç ve kentleşmenin yanında Ezidiliğe dair ön yargılar ve bu önyargılardan kaynaklanan dışlanma, sürgün, zulüm gibi sebepler Ezidi bireylerin inançlarından kopmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Ezidilerin bilinçaltılarında yabancılara karşı korunma içgüdüsünün saklı olduğu ifade eden Şengül (2015, 257) ise Ezidilerin toplumsal hafızalarında yer edinen bu duygunun, zulümden, tehirden, katliamdan ve zorla din değiştirme tecrübelerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Sahip oldukları kimliklerinden dolayı çok sayıda kızlarının kaçırıldığını aktaran K4, dinden ilk kopuşun bundan kaynaklandığını savunmuştur. Batman'da yaşayan çok sayıda Sünni kadının eskiden Ezidi olduğunu dile getiren K4, şunları ifade etmiştir:

İlk dinden uzaklaşma aslında kız kaçırılmalar ile oldu. Gelip kızlarımızı kaçırdılar. Şehre giden kızlarımız dönmüyordu. Hepsi şimdi Müslüman olmuş. Batman'ın yarısı da bu kızlarımızın çocukları, hepsi yeğenimizdir. Şimdi bile hepsi bize dayı diyor. Çünkü hepsinin nenesi Ezidi (K4).

Tüm bunlara rağmen "Yüzyıllarca büyük katliamlara maruz kalan, din değiştirmeye zorlanan Ezdiler var olabilmek için ise Yalkut'un (2016, 12) deyişiyle kimliklerini gizlemek zorunda kalmış ve giderek içlerine kapanmışlardır. Bu içe kapanma durumu ise belli imge ve göstergeler aracılığıyla inançlarını devam ettirmeyi beraberinde getirmiştir. Özellikle mezarlıklar, yaşanan bu durumu özetler niteliktedir (Sağır & Tayanç, 2023).

3.3. Yazılı Kaynağın Olmaması ve Dini Mekândan Yoksunluk

Sahip oldukları inanç yapısı ve ritüelleri bakımından diğer kültürlerden ayrılan Ezidilik'e dair, ayrı bir din mi yoksa ayrı bir kültür mü tartışmaları her daim yerini korumuştur. Yazılı metinlerin sınırlı olması ise bu tartışmaları günümüze kadar taşımıştır. Sözlü bir dini geleneğe sahip olmaları, inançlarının kendine has sözlü bir gelenekten besleniyor olması, din adamları tarafından ezberlenen mitler, efsaneler, ilahiler sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılması (Şengül, 2015: 56), kökenlerinin muğlak olmasına neden olmuştur. İnançlarına dair ilk yazılı metinlerin 20. yüzyıla kadar basılmamış olması ise Ezidiliğe dair birbirini destekleyen veya reddeden farklı teorilerin ortaya atılması-

na neden olmuştur (Suvari, 2019). Çoğu katılımcı Ezidiliğin bu özelliğinden dolayı yavaş yavaş unutulacağından kuşku duymaktadır. Sadece sözlü bir şekilde anlatmanın bir zamandan sonra işe yaramayacağını ve dinleyecek kimseyi bulamayacaklarından yakınan K4, bununla mücadelesini şu sözlerle aktarmıştır:

Kitabımız olmadığı için biz dinimizi sözle anlatıyoruz. “ser sing da” (Kalpte, gönülde) ne kaldıysa onu gençlere anlatıyoruz. Yakında sözü anlatacak kimse de kalmayacak. Ben bunu bildiğim için 35 sene önce 100 tane kaset doldurdum. Radyo kaseti var ya onlardan doldurdum. Bildiklerimiz duyduklarımı hepsini kasetlere kaydettim. Ve sağa sola hepsini dağıttım. Benim gibi bu şekilde yapan binlerce Ezidi var. Unutulmasın diye, gençlerimize alsın diye bunu yapıyorduk. Başka da elimizden bir şey gelmedi (K4).

İnsanlık tarihi boyunca var olan birçok dini yapının kendilerine ait yazılı metinleri bulunmaktadır. Başta semavi dinler olmak üzere çoğu inanç yapısı varlığını yazılı metinler üzerinde sürdürmekte ve bu metinler aracılığıyla kendini anlatma fırsatı yakalamaktadır. Bu avantaj ise dinlerin kalıcı olmasını ve sonraki kuşaklara erişmesini kolaylaştırmaktadır. Sadece sözlü gelenek üzerinden varlığını sürdüren Ezidilik'in sonraki kuşaklara aktarılma noktasında aksamalar yaşanabilmektedir. Kendi dinlerine ait sadece bir kutsal kitabın olduğunu onun da yakıldığını dile getiren K12, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Sen okula gidiyorsun. Kitaplara baka baka öğreniyorsun. Bizim okuyacak kitabımız yok. Eskiden yasaktı şimdi de yok. Söзде kalan kaldı. Yıllardan dedelerimizde ne kaldıysa o kaldı. Bizim eskiden Mushafa Reş (Siyah Kitap) diye bir kitabımız vardı. Aslında onun ismi Mushafa Roj" dur. Sonradan reş dediler. Yani güneşin kitabı. Onu da yaktıkları zaman siyah oldu. Onlar da siyah kitap diyorlar (K12).

“Dualar da dinimiz de söylenmeye söylenmeye unutuldu gitti” diyerek gençlere aktarılacak herhangi bir bilgilerinin kalmadığını, gençlere dini anlatacak kişilerin de azaldığından şikâyet eden K7, bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

Eskiden köy köy konak konak gezen din adamlarımızı vardı. Fakir

fukara için "Hayr" topluyorlardı hem de dini öğretiyorlardı. 165 tane köyümüz vardı burda Gezen din adamlarımızı da kalmadı. Dini anlatacak kimse de kalmadı. Onlar bizim kitabımızdı hepsi yok oldu (K7).

Özellikle göç eden Ezidi bireylerin dini öğretecek kişilerden uzak kaldığını, bilgi alacak yerlerinin olmamasından dolayı her şeyi unuttukları üzerinde duran K6, yaşanan göçün dini bilgiyi unutma üzerinde etkili olduğunu dair şu tespitte bulunmuştur:

Gençlerimizin hepsi Almanya'da büyüdü. Hocalarını, âlimlerini görmediler. Hepsi cahil cahil büyüdü. Orada nasıl öğretilir ki (K6).

Ezidiliğe dair bilgisinin sınırlı olduğunu bu bilgiler ise yaşlı bireylerden öğrendiğini dile getiren K1 ve K15 ise şunları söylemiştir:

Sadece köyde iken sürekli bize gelen yaşlı bir Ezidi teyze vardı onu hatırlıyorum. Bizlere Ezidilikten söz ederdi. Bildiklerimin hepsi yaşlı teyzenin ve büyükannemin öğrettiklerinden ibaret. Onlar da çok sınırlı ve az. Çoğunu da hatırlamıyorum (K1).

Dini öğrenme imkânımız çok az. Pir'imiz yılda birkaç kez gelip bize bazı şeyler öğretip gidiyor. Çocuklarımız da ondan öğreniyor. Yoksa biz hayatta öğretemeyiz. Çünkü eksikimiz çok fazla. Onun sayesinde öğreniyoruz (K15).

Yazılı metinler kadar dini mekânların da varlığı dinin yayılmasında veya unutulmasında etkili olan faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece Şengal bölgesinde hac merkezi dışında herhangi bir dini mekâna sahip olmayan Ezidiler, bu durumdan dolayı dini anlatma ve aktarma noktasında sıkıntı yaşadıklarını dile getirmiştir. "İbadet yerlerinin olmaması bize zarar veriyor" diye K5, Ezidilerin yaşamış oldukları sıkıntıları özetlemiştir. Mekânın olmaması dini bilginin öğrenilmesi ve aktarılmasını engellediği için birçok Ezidi, sembolik mekânlar inşa ettiklerini aktarmıştır. Ezidi mezarlıkları bu noktada önemli bir işlev görmektedir. Çünkü Laleşe gidemeyen Ezidiler mezarlıklarda türbeler ikame etmiştir. Bu mekânlar ise micevir denilen (bir tür kendini türbeye adanmış bekçiler) tarafından korunmaktadır. Bu korunma görevi her yıl köydeki bir aileye verilmektedir. Bunun da ötesinde inancı sonraki kuşaklara

aktarma gayesiyle zamanla yeni ziyaretgahlar da inşa edilmeye başlanmıştır. Şırnak'ın İdil İlçesinde yer alan Mağara Köyünde (Kiwex) yapılan alanlar birer somut örnektir.

Sonuç

Her toplum, sahip olduğu sosyal, kültürel, siyasi ve dini özelliklerinden dolayı birbirinden ayrılmaktadır. Dil, kültür, gelenek ve dini inanç, bu farklılıkların oluşmasından ve sürdürülmesinde en dikkat çeken etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıklar üzerinden yaşanan kimlik inşa etme süreçleri ise çoğu zaman toplumsal kopuşları ve çatışmaları beraberinde getirmektedir. Özellikle dini inanç ve mezhep gibi olguların kimlik inşa etmede önemli bir yer tutması, bu çatışmaların daha da derinleşmesine ortam hazırlamaktadır. Uzun yıllardan beri Anadolu coğrafyasında varlıklarını sürdüren Ezidiler de sahip oldukları inanç yapısından dolayı kimliklerini koruma ve sonraki kuşaklara aktarma noktasında zorlanmış ve göç etmeye mecbur kalmıştır. Ezidilerin, zaman içerisinde inançlarından ve kültürlerinden uzaklaşması ve kendilerini daha önce tecrübe etmedikleri bir yaşam şekli içinde bulmaları, sekülerleşme eğilimi baş göstermiştir. Yazılı metinlerin olmayışı, dini öğrenecek mekânların yoksunluğu ve dini anlatacak bireylerin olmayı bu süreci daha da hızlandırmıştır. Ayrıca Ezidiliğin sahip olduğu katı kurallar da bireylerin dinden uzaklaşmasına ve dini normları reddetmelerini beraberinde getirmiştir. Her ne kadar buna dair hazırlıklar yapıyor olsa da özellikle gençlerin sekülerleşmesini engelleme noktasında yetersiz kalmaktadır.

Modern dünya ve küreselleşmenin de etkisiyle de hızlanan bu süreç, *Ezidi sekülerleşmesi* olarak okunmaktadır. Ancak bu sürecin, her Ezidi birey veya topluluğu için geçerli olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Özellikle kırsalda yaşamını sürdüren Ezidiler geleneksel inançlarını korumaya özen gösterirken, göç sonrası kentleşmeye başlayan veya ana kültürden uzaklaşmaya başlayan Ezidiler ise daha seküler bir yaşam tarzını benimsemeye başlamıştır. K15'in "*ölsem de köyümden bir daha ayrılmayı düşünmüyorum. Ana vatanımdır bırakıp gitmem*" ifadesi özellikle kırsaldaki bireylerin kültürlerini koruma düşüncesine sahip olduğunu görmemiz açısından önem taşımaktadır.

Tüm bunlardan hareketle modernitenin uzantısı olarak bahsettiğimiz; modernleşme, kentleşme, göç ve teknolojik gelişmeler, Ezidilerin toplumsal

yaşantılarında ve Ezidi inancına yönelik algılarında değişikliğe sebep olduğu tespit edilmiştir. Özellikle genç kuşağın sözünü ettiğimiz faktörlerden dolayı Ezidiliğe bakışının değiştiği görülmüştür. Çoğunun, Ezidiliği sadece birer kimlik unsuru olarak kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Her ne kadar Avrupa'nın birçok kentinde Ezidi diasporası inançlarını korumaya yönelik faaliyetlerde bulunsa da bunun yeterli olduğunu söylemek zordur.

Kaynakça

- Açıkyıldız Şengül, Birgül. *Ezidiler*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Baskı, (2015).
- Ahmedi, Ekber Şah & Ataman, Kemal. *Varoluşsal Güvenlik ve Sekülerleşme: Eleştirel Bir Çözümleme, Sekülerleşme Tartışmaları* (Ed. M.Ali Kirman & Volkan Ertit), Ankara: Kadim Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Allison, Christine Allison, *Yezidi Sözlü Kültürü*, (çev. Fahriye Adsay), İstanbul: Avesta Yayınları, 1. Baskı, 2007.
- Aurelius, Marcus. *Düşünceler*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 5. Baskı, 2022.
- Aydemir, Salih. (2010), Küresel Dünyada Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, 8 (24): 7-32.
- Aydınalp, Halil. Yerel Bir Dünyevileşme Kavramı: "Özerk Dünyevileşme", *Sekülerleşme Tartışmaları*, Ed. M.Ali Kirman & Volkan Ertit. Ankara: Kadim Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Berger, Peter L. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*, Garden City: Anchor Books, 1st Edition, 1967.
- Berger, Peter L. *Secularism in Retreat*. National Interest, 1st Edition, 1996.
- Bois, Thomas. *The Kurds*, (Translated from the French by M. W. M. Welland). Beirut: Khayats, 1st Edition, 1966.
- Creswel. John W. 1- Cheryl N. Poth, *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches*. USA: Sage Publications, 1st Edition, 2016.

- Darende, Ömer Faruk. *Sekülerleşme Teorisine Metaforik Yaklaşımları, Sekülerleşme Tartışmaları*, Ed. M.Ali Kirman & Volkan Ertit. Ankara: Kadim Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Dellaloğlu, Besim F. Laik ve Sekülerin Poltik Teolojisi, *Sekülerleşme Tartışmaları*, Ed. M.Ali Kirman & Volkan Ertit. Ankara: Kadim Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Ekinci, Yusuf. *Kürt Sekülerleşmesi. Kürt Solu ve Kuşakların Dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2022.
- Ertit, Volkan. *Sekülerleşme Teorisi, Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2013, 10(37), 207-229.
- Ertit, Volkan. *Sekülerleşme Teorisi*, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı, 2020.
- Emmez Can, Berivan, *Batman Ezidîlerinin Defin Pratikleri Üzerine Etnografik Değerlendirmeler*, Antropoloji Dergisi, 2015, Sayı 29, ss: 163 – 179.
- Hervieu-Leger, Daniele. *Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler*, Ed. Bünyamin Solmaz & İhsan Çapcıoğlu, Konya: Çizgi Yayınları, 2. Baskı, 2009.
- Guest, John S. *Survival Among the Kurds: A History of the Yezidis*, London and New York: Taylor & Francis Group, 1st Edition, 1993
- Kaplan, Yaşar. *Ortadoğu'da (Y)ezidilik ve (Y)ezidiler*, Yeni Türkiye Dergisi, 2016, 1(82): 787-797.
- Köse, Ali. *Modernleşme, Sekülerleşme ve Din İlişkisi Üzerine Yeni Paradigmalar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2020.
- Lescot, Roger. *Yezidiler: Din, Tarih ve Toplumsal Hayat Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, çev. Ayşe Meral. İstanbul: Avesta Yayınları, 1. Baskı, 2014.
- Jenkins, Richard. *Disenchantment, Enchantment and Re-Enchantment: Max Weber at the Millennium*, MWS, 2000, 1: 11-32.
- Mannheim, Karl. *Bilgi Sosyolojisi*, çev. Mustafa Yalçınkaya, İstanbul: Pinhan Yayınları, 1.Baskı, 2018.

- Mayring, Philipp. Qualitative Content Analysis. *Qualitative Social Research*, 2004, 2(1): 159-176.
- Özay, Mehmet. Din Sekülerleşme ve Laiklik, *Din Sosyolojisi*, Ed. Kadir Canatan & Mustafa Tekin. İstanbul: Bilimsel Araştırma Yayınları, 1. Baskı, 2020.
- Sağır, Adem & Tayanç, Mehmet. Imaginary Views of Death: Cemetery, Identity, and Memory (The Case of Yazidis in Turkey), *Journal of Asian and African Studies*, 2023, 1(1). 1-20.
- Stark, Rodney & Roger, Finke. *Acts of Faith*, Berkeley: University of California Press, 1st Edition, 2000.
- Suvari, Çakır Ceyhan. *Ezidiler: Etnodinsel Bir İnanç Olarak Ezidilik*. Ankara: Ütopya Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Sümer, Necat, & Aktaş, Ahmet. Yezidilerde dini Teşkilatlanmanın Sosyal Hayata Yansımaları (Batman-Beşiri Örneği), *Dini Araştırmalar Dergisi*. 2017,Ocak-Haziran, 20 (51). 117 - 136.
- Turan, Ahmet. *Yezidiler: Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnanç, Örf ve Adetleri*. Ankara: Hitapevi Yayınları, 1. Baskı, 2015.
- Yalkut, Sabiha Banu. *Melek Tavus'un Halkı: Ezidiler*. İstanbul: Metis Yayınları, 1. Baskı, 2016.
- Yıldırım, Kadri. Fetvalar, Fermanlar ve Katliamlar Kısacasında Ezidiler. *Kürt Tarihi Dergisi*, 2014, 15: 50-60.
- Yin, Robert K. *Case Study Research and Applications*. USA: Sage Publication, 1st Edition, 2018.